

گیریش

یر یوزوندأکی اهللی میلتلر یآلی، تورکمنلر هم اوزلرینه ماخصوص مادى و روحی بآیلنقلارا ایه دیرلر. یر آستی و یر اوستی بآیلنقلار(گآز، نبیت، مله توپراق، حازار دنگزیندن اونیان بالئق و اشبیل) ال هونارلر(هآلی، پالاس، آت، ایشمه- اوزمه و بزگ شایلار) میلى ادبیات(شنغر، آیدئم، دیل بآیلنغی)... تورکمن حالقی نئنگ عاصئرلار بویى دوردیپ، عومى آدامزاد تاریخنا بیترن حذماتلاری دئر. بیر حالقننگ مادى بآیلنقلاری تآلانان ماحالی روحی حازنناسی و دوردیجیلیک مؤمکین چیلیگینه آغئر ضاربا دکیار.

تورکمنلری ازیپ، حورلاپ، اولاری اوز توپراقلاریندا ایکینجی آدام حوکمونده غولا اوورن کسکی دوولتلر دینگه میلى بآیلنقلارنئسزى تآلاماق بیلن قاناحاتلانمان ایسم نه گوزل روحی

غاش

گلین - غئیزلارئنگ
بزگ شایلاری حاقئندا

تاییارلان:

آرنه گلی

ایشكارلىرى "مىلى ھونارلىر موزە سىنە" گىرگ بوليار بىلن كۆپ موقداردا آتتىك لارمىزى تاھرانا داشادىنلار. جۇھۇيت(جھود) سۇودىگارلىر اوبا يرلردە سادا حالقئىمىزى تازە ياسالان زاتلار بىلن آلداپ، سانسىز-ساجاقسىز بىزگ-شايلاردىر، يۇپكىدن دوڧالان ھالى و ماتالارى، چىرىپى، غىنىكاچ ياللىقلارى آلپ گىتىدىلر. بو ايشىنگ دوامنى بولسا آلدانان توركىمن سۇودىگارلىرى اخلاص! بىلن يرىنە پىتىرىپ، اوز ال لرى بىلن مىلى بايلىقلارمىزى تاھرانا التىپ بردىلر.

خۇدورلىيان بو يىغىندى-دا اساسان ايرانلى توركىمنلرىنگ آراسىندا بار بولان ال ھونارلىرىدىن صحبت ادىلىپ، ھر طاپيانىنگ شاي بىزگ آيراتىنلىقلارنى اورىماگە سىنانىشارس. ايراندا توركىمنلرىنگ يوموت، گۆكلنگ، تىكە و نوخورلى يالى طاپيالارى ياشايارلار. اولار ياشايان رگىنونى نىنگ شرط لرى اساسىندا اوز بولوشلى اقتىسادىيت سىستىمە ايه دىرلر. مىثال اوچىن گۆكلنگلر بارىپ ۱۵-نجى عاصردان بارى اتىك-گورگىن دريالارنىڭ غىراسىندا، داغ اتىكلىرىندە اوتوروپ، كۆپلىچ اكرآنچىلىق بىلن ماشغوللانپ گىيارلر، يوموتلار اساسان مالدآرچىلىقتىر حازاردان او اولماق بىلن گوزران گوروپ

حازىنامىزى ھم ياغمالاپ گىيارلر. بو رسى چاپاولچىلىقتا دىنگە داشقى دوشمانلار دال دە ايسىم اچكى فاكىتورلار ھم اساسى رول اويناپ گىيار. توركىمىستاندا اورس عالملىرى! غازو ايشلر گچىرمك باحاناسى بىلن آنكىرسىنا كوزىتىرىپ بولماق مىلى حازىنامىزى اوغورلاپ گىتىدىلر. اولار بىزىنگ تارىخى كىملىگىمىزى اوغورلادىلار، توركىمنلرى "واغشى، مىدىيىت سىز، گچىشى بولماق بىر حالق-دىنگە بىز ياغنى روسلارول يرلرى آلامىزدان سونگ اولار ادام سانسىنا غوشولدىلار دىيىپ" سامراپ گىيارلر، اوزلىرىندە بولسا شولار يالى گوز غاماشدىرىجى بايلىقلاردان يوق. اتىكولار اتىك بىزگ شايلارىمىز حاقىندا كۆپ اىرلر يازدىلار و يازىپ گىيارلر. توپراغىمىزدان اوغورلانان گىجى-حازىنلار ارمىتاژ يالى دوئىيانىنگ انچىمە مشهور موزە- لرىنگ شا اىرى بولوپ، زياراتا بارانلارى اوزلىرىنە بندە اديار. ۲-نجى جاحان سۇوشى يىللارنىدا غورىبان بولان اون مونگىلرچە گرچك لرىمىزىنگ يانى بىلن "اھلى زات سۇوش اوچىن" شىغارى آستىندا تىن لاپ كۆمۇش بىزگ لر اورسىدە آلنىپ كىدىلدى.

توركىمن صاھرادا بولسا پاھلوى حوكومىتى نىنگ دوولت

گليارلر. ۱۹۱۷-نجى يىلدا بوئين اورسيتده شول سآندان توركمين توپراغئندا يوژ برن بلسويستيك حركتلر نتيجه سينده انلايتا-دا ۱۹۲۸-۱۹۲۴-نجى يىللار آراسئندا يوژلرچه تكه و كوكلنگ ماشغالاسى گوزكن و خوراساننگ چركلان تۈورگينه كوچوپ گليارلر. بير آغئزدان آينتساق بو توركمنلرينگ دورموش يۈرويتته- ليكلرى اولارنگك دآپ-دسسور و ال هونارلرينده تاثير غالدئرئپ اوزلرينه مامخصوص بير دوئيا دورديپدير.

گلين _ غئزلارنگ بزرگ شايلىرى

بيز اوز بارماقلارنئندان دور دوكوپ، توركمين حالقى ننگ شان-شوهراتئنى عارشا گوتريپ گليان گلين-غئزلارئمئنا توئس يوركدن ميتتدآر دئرئس. اولار بو گوزل ليكلرى هالى، چووال، پالاس، آرتماق، حورجون، كچه، كتنى، چئرىپى، غئنگاچ، چاشو، اگيرمه-ايشمه...يالى صونغاتلارا سينگديريپ

عاصئرلار بوئى مىلى بارلنغنئزى غورآپ گليارلر. ينه شول هونارلردن بوياما سئرلارئنى، يوئيك غورچوق توتماغى، كوموش-بزرگلرينى اوسساتلق بيلن داقتنئپ ساقلاماغى سآناپ بولار.

اوزالقى جمعيت چيلىك دورگوتنده عياللار كوئلنچ ايچرى ايشلرى بيلن شول سآندان چاغا تربيه ليمك، چشمه دن سوو گتيرمك، سوئت ساغماق، پينير چاقماق، غانتقدان مسكه آلاماق، چورك بيشيرمك، پيله ايشپ تارا دوقاماق، يوئنگ داراپ هالى-پالاس دوقاماق، تيكين دير كشته چكك، آزاولاق غويون-غوزولارا اس اتمك، اوئمه ادمك(دوقما-دولاق واغتى بيرك-بيريگه گون سالماق)، كوچ واغتى اوئى ديكك، اوئوئنگ كچه سينى، دورۇسئنى دوقاماق يالى ايشلر بيلن ماشغوللايناردئلار. بو ياغداى هئيز بوگوئه چئلى اوبا يرلرينده دوام اديپ گليار.

بيزينگ ايركى جمعيت چيلىك دورگوتئمئزده عياللار اركك لر بيلن دنگ حقوقلى سائلانام بولسا، دورا-بارا اسلام دينى ننگ و كابير ايزا غلاق دآپ-دسسورلار ضرارلى عيال ماشغالا ايكينجى آدام حوكمونده اورون بريليپدير. سوسيال

دۆزگۆن اويتگاپ ارکک لر ایسلان اشیکلرینی گییپ بیلسه لر ده، عیال ماشغالآ بو ارکین لیکدن اوران آز پای یتیدیر.

اشیکلر

تورکمنلرینگ اشیکلری الدهه دوقالان یویک ماتادان بولاردی. یویک غورچوق ساقلاپ، پیله آلنپ، اونى بویآپ، تارادا دوقاماق زنان ماشغالاننگ ایشی دی. اوندیرلن یویگی چوپ بویانارنگ غابنغی، چیکیلدمینگ سووی، حوزونگ غابنغی ایالی طیغاتدا اونیان مادالار بیلن بویایاردنلار. ماتالارنگ غنزئل، ساری، بادامجان یالی رنگک لری بولاردی. اولارنگ "کتینی"، "گیجه-گوندیز(اوسیانى اوچین)، "جوهر"، "گول-گولی" یالی آدلاری بار. تارادا دوقالیان ماتاننگ ۲۰ سانتی متر اینی، ۱۰ متر بوئی بولاردی حاضر دینگه گولی-داغنگ و جرگلاننگ کابیر اوبالارندا بولایماسا تورکمن صحراننگ باشغا بیرلرینده بو صونغات اونودئلپ باریار.

ارکک لر دؤن، تلپک(سیلکمه، دومه، شنپیرما یالی گورنوشلرینده)، سادا فورمدا دیکیلن کونیک گییاردیلر.

کونیه کینگ "سوپ"، "چاک"، "گزک"، "اوز" یالی یاقا ناغنشلاری بولیار. کونینگ یاقاسنا یوپ توتوپ، ینگینه بولسا جوچه بورون کمین ناغنشلار کیده ادیلیار، اونگا "گولباغ" دیلیار. غنش گونلرینده دوتونگ اوستوندن ایچمک گیلیار. ایچمینگ ناچه گورنوشی بولیار. بیر ایلتق غوزوننگ درسیندن دیکیلیان ایچمگه "باغانا ایچمک"، ۶-۵ ایلتق غوزوی ننگ درسیندن بجرلن ایچمگه "سیلکمه"، غویوننگ درسیندن عمله گلن ایچمگه "ایش ایچمک" دیلیار. دویانینگ یونگوندن "چاکمن" هم "اغاری" دوقایارلار. چاکمینگ "اینچه" هم "یوغنین" گورنوشلری بولیار. ییگیتلر بیل لرینه "شیده" هم "تیرمه شال" یالی غوشاقلار اورایارلار. بالاق کینگ بیچیلن بیزدن(غامئسدان) بولوپ، اونگا "حوتازلی اوچغور" داقلیار. آیاغا بولسا چارنق، چوقای، چپک و یلکین یالی کوشلر گیلیاردی.

کلین-غئیزلارنگ کییان کونیکلری الدهه دوقتیما غنزئل، نارنچ رنگکلی، غابدالاری ساری یویک ماتادان بولار. کونیه کینگ بیچیلیپ-دیکیلیش نینگ یورویته استیلی بار.

باش اورتكى لىر

باش اورتكى غنيزلارنىڭ دورموشا چىقاندنقلارنى انگلاتىبار.
 غنيزلار دورموشا چىقمازدان اۈنگ "غويبالى بۈرۈك" كىيارلر.
 كلين لردە شايدان بىزلن آلتن دانكى بولار. گوكلنكلر
 اونگا "توپىي" يادا "جام تاخيا" تكة لىر "بۈرۈك" يادا
 "مانگلايلىق" يوموتلار "حاسابا يادا "حازاوا" دىيارلر. آلتن
 دانگىنى نىنىڭ فورماسى غادىسى عسكرلرلىك اوروش
 جىغلارنى يادىنگا سالىبار. اونونگ دىكىلىگى ۱۸ سانتى مترە
 بارىپ يتردى. عايال ماشغالاننىڭ ياشى اولالدىغى چا آلتن
 دانكى نىنگ بونى كىليار(ينلدا ايكي بارماغىنىڭ اينى)، اۈرۈن
 كىچە لىن واغتى اونگا "تېرىك" دىيارلر. ياش گلنلردە آلتن
 دانكى ياشلىق سىمبولى حۈكمۈندە غىزىل رىنگى ماتادان،
 اورتا ياشدا ايشىنگىر سىمبولى حۈكمۈندە غارا رىنگىلى
 ماتادان، غارتاشاندا بولسا موقادىس ھەدە عاقىل لى لىق
 نىشانى حۈكمۈندە اق رىنگىلى ماتادان ادىليبار. بو ياشدا
 اونونگ اىيام آغىنقىلى، چولنقىلى ادام بولاننىنى انگسا بولبار.
 تازە آلتنپ كلن گلنە آلتن دانكى يادا بۈرۈك كىدىرىمىز(باش
 توتماق) اولى قوح و شاغالانگ بىلن ھىراھ بولبار. گلننىڭ

كۈينىكە "پىنگ"، "يان" و "آشئرى" بولۇملرى بولبار. پىنگ بىلن
 ياقا دورلى ناغىشلار سالنىبار. كۈينىكىڭ دواملى و آراسسا
 بولماغى اوچىن ساچ، ساچ باغىنىڭ ھەدە غولتوغىنىڭ آشاغىنا
 آيراتىنن ماتا بىرلىبار. كۈينە كىنگ اۈنگ طاراپىنا يووقا
 كومۇشدىن ياسالان "آباسئىل" بىزگ شايلاز اوتوردىليبار. بو
 شايلاز غادىسى اوروش جۈپىھە سى بولان دمىر دوئى يادلادىبار.
 بالاغا بولسا "غويما"، "غانگراق"، "جۈيچە بورون"، "تىرانا
 بورون"، "سارى چىيان"، "مۈي ناغىش"، "واخ آرمان"، "ايكى
 حورمان"، "سىگدىرمە جۈيچە"، "دۈيپ دوئى"، "بوسسانى"،
 تكة ناغىش"، "غوش غانات" يالى كىشە لىر چىكلىباردى.
 كۈينە كىنگ اۈستۈندىن چابىت كىليبار. چابىدنىڭ ايكى غاپدالنىنا
 "چاپراز" بىزگ شايلاز داقتىبار. چاپرازنىڭ آشاغىنا
 "چانگىنگا" دىيىن شاي داقتىبار. يوموتلار چابىدنىڭ اتكىنە
 بىر سىيراش كومۇش پول داقتىپ، ايكى يان چاكىنە بولسا
 دورلى ناغىشلار چىكلىبار. كلن-غنيزلار بىل لىرەنە كومۇشدىن
 ياسالان يادا ھىنجى دن اۈرلن غوشاق داقتىپ، اوسسالارنىڭ
 دىكن "گۈل مىخلى"، "غىرما" كۈۈشلىرىنى كىردىلر.

غائین توپاری آلن دانگی گیدیرمک ایسله یار، غئیز توپاری "حامانا" گییندیرمک بولیار، بو داپ عیالار آراسندا کوروش، آباق- النجی، گیم یولجی اویونلار بیلن اوتغاشنپ، آخرنندا گلینه آلن دانگی گیدیریارلر. نوخورلاردا کلین بولان غئیزا آتاسی اویونده آلن دانگی گیدیریارلر.

آلن دانگا یوپکدن دوقلان اوچ بورچلی "غئینکاچ" (یوموتلاردا یاللق دیلیار) باغلانیار. غننکاچننگ بیر بولگی یاشنماق اوچین آشاقی انکک بیلن آغزی بوژیار، بیر اوجی بولسا ساچننگ اوستونی باسپ آرقادان آستلیار. غننکاچ یالغننگ ایکی کورنوشی بار؛ "غرمزی" و "دویپ(کله لی)" غننکاچ.

کورت(گیم) و چنری(باش اورتگی) یوپکدن دوقلیار. اونی کشده لیمک اوران آغر زاحتلی ایش. کورتانی ۴-۲ سانی غئیز ناچه آیننگ دوامندا غوتاریار. کورته و چنری دا اوران کوپ ناغش ادیلیار، اونگا ینگ هم ادیپ آرقا آتیارلار(دورت الی بار یالی، ایشینگگیرلیک سیمبولی). گوکلنگر کورتایننگ آشاغندان ساری یاللق اورتونیارلر. یوموت عیال لاری آلن دانگی ننگ اوستوندن ساری یاللق، اوننگ اوستوندن بولسا "چاشوو" اورتونیارلر. چاشوو ناچه حیل بولیار: "آلاز چاشوو

"اریش چاشوو"، "المینجه چاشوو"، "غارتما چاشوو"، "چاشوو چارغات".

یوموت کلین لری حازابانی شیله بجزیارلر: بیر بولک ماتانی حامئیر چئرنش بیلن برک زادننگ داشنناغاتی کاغاذ و یا شونگا منگزش زات(اوراپ، اونونگ داشنی کوموش شایلار بیلن بزه یارلر. تکه و گوکلنگرده آلن دانگنی سوپورگی یالی اینچه غامنشدان یاسایارلار. سوپورگینی تلیک یالی ادیپ، داشنی ماتا همده شایلار بیلن بزه یارلر. یوموتلار آلن شای بزگرینه "سونسوله" و "سانجاق" آدلارنی بریارلر. تکه کلین لری نینگ آلن شای بزگرلی:

۱. اگمه : بو شایننگ ۲۲ ساتی متر اینی، ۱۵.۵ ساتی متر اوزینلغی بولیار. اگمه ده یئلدنز یالی شلیه لر بولوپ، اوسسالار اونی غاپسا- غاپسا و بوروم- بوروم ادیپ یاسایارلار، مانگلایندا بولسا اولی غاش اوتورتیآرلار.

۲. مانگلایلق : دورت بورچلی کوموش شایلاردان یاسالیار. دورت بورچلاری "چانگا بیلن بیر- بیرینه سپلنپ، باشننگ یارسننی توتیار. بو شایننگ هر بولگی نینگ اورتاسندا اولی غاش، غترالارندا بولسا بیرناچه اوونق غاشلار اوتورتیآرلار.

۲. اوورمه: آئن دانگا باغلانيان دورلى شاياردان بيريسى دير. اول گنومتريك(هندسى) فورماسندا بير-بيرينه سېلن شاياردان عمله گليار. دپه سىندا ايكي سانى ايلديرگيچ بار. بو ايلديرگيچلر آئن دانگا باغلانپ، اوورمانى برك ساقليار.

ياش غئيزلارنىڭ بىزگ شايلىرى

۱. غوپبا : تاخياننىڭ(بوروگىنگ) اوستوندىن داقتليان بىزگ دير. اونى دىنگه غئيزلار اولانيارلار. دورلى توركمىن طايپلارنىڭ آراسىندا بير فورمادا ياسايارلار. يوموتلاردا كومشونگ آراسىنا آلتىن بۆلكلىرىنى كسىپ سېلىارلر، يادا كۆپلىچ كوميشه آلتىن سوونى چايارلار. تكة لردە غوپبائى "غازىما" اصولى بىلن ياساپ، غاش اوچىن غنمات باھالى بىزگ داشلاردان حائىرلانىارلار. غوپباننىڭ اوستى تورباچىق يالى بوليار، اونگا "اوتوغا" يالى غوشونگ "پله كىنى" داقيارلار، مونى آدالان غئيزلار داقيارلار. شوندا اونگا "اوتوغالى غئيز" دىيارلر. جىگى سى هم شيله باغتا يتسىن دىيپ، گلين بولان غئيزنىڭ تاخياسىنى غاين اوپوندىن آتاسى اوپونە كىتيريارلر.

۲. هيكل : آسقى حوكومونده باش اورتكى نىنگ ايكي

غاپداننىدان آسلىيار. هيكل لر ناچه حيل لى بوليار:
* آداملىق : اوزىن زىنجىر بىلن بير-بيرينه باغلانيان ايكي سىرىش شاي دىر. مونى كۆپلىچ يوموت غئيزلارى حائىرلانىارلار.

* آداملىق آسرىغا : اوزىن زىنجىرلى شاي دىر. شايىنىڭ اتكىندە بير چانگا بار. شايىنىڭ ازويىلغى ۲۵ ساتى متره يتيار.

* تىنچىر : بو بىزگى كۆپلىچ تكة غئيزلارى حائىرلانىارلار. ايكي سىراش اوزىن، دورت بورچلى بولان بو بىزگ، كوموش دوومه لر بىلن بير-بيرينه باغلانيار. تىنچىرى هيكلىنىڭ اوستوندىن آسيارلار. اول غازىما فورمادا ياسالپ، بورچوق-بورچوق سىملر و دورلى غاشلار بىلن بىزليار.

ساچ بىزگلىر

توركمىن گلين-غئيزلارى ساچا اولى اھىيت برىارلر. باغشى-شاهىيرلار ساچ حاقنىدا كۆپ آيدىم دىر غوشغولار دورديپ گليارلر. گلين-غئيزلار ساچلارنى دورلى بىزگ شايىلار داقيارلار. گۆكلىنگلر كۆپلىچ هينجى دن اورىلن ساچ باغلاردان

پیدالانبارلار، یوموتلار ساچ بزکینه "هوتاز"، گۆکلنگلر " اریشمه"، دییارلر. یاشی بیرچنه باران عیال ماشغالا ساچنی زنجیرلارا دوزیلن شای دئر کوموش پوللار بیلن اوریارلر. غنیزلاردا ساچ اوروئینگ سیمبولیکی مانی سی بار. اگر غنیز اوغلان دورت اوروئینی یکی یانئندان گویبرسه، اوندا اول هنیز هیچ کیمه آلامادئق یا-دا سوز آئلمادئق مانی سنندا دئر. اگر یکی اوروئینی گوسونینگ اوستوندن گویبریپ، یکی اوروئینی بولسا آرقاسئندان آتسا اوندا اول غنیزنگ آدالاندغی نئنگ نئشانی دئر، کلینلر ساچلارنی یکی اورووم ادیپ آرقالارئندان آتیارلار. ساچ باغا داقئلیان کوموش پول لار کویلنج ۱۹-نجی عاصر ایران اثریالی یا-دا اورس مانادی دئر. ساچ باغئنگ دورلی گورنوشلری :

۱. باسانچاقلی آسئق : حالقا_حالقا کوموش بۆلك لریندن یاسالان بو شایننگ ۵۵ سانتی متر اوزینلغی بار، اتگینه جانگلی دوومه لر داقئپ، یورک ناغئشلاری یالی دورلی جأجك دن غاش قاقیارلار.

۲. غاپاقلی ساچ باغ : بو بزکینگ اتگی دوومه لی بولوپ، اونگا یئلدنزجئق یالی غاشلار قاقلیار.

تکه عیال لاری ساچ باغ اوچین اولی کوموشلردن پیدالانبارلار. بیرناچه یورگه مئگزش بزک شایی یکی اورووم ساچئنگ آراسئندان آسیارلار، اول عیال لارئنگ یاغرئنا چئلی بارئپ یتیار، اونگا "پیل لی آسئق" دییارلر. کا ساچ باغلارئنگ ۲۶ سانتی متر اوزینلغی، ۱۲ سانتی متر اینی بولیار. یورک فورمئندا یاسالان ساچ باغلارئنگ دپه سینه میتولوکیداقی (غاهرئمانچئلئق دستانی) دورلی حیوانلارئنگ شکلینی غازیارلار.

بویون بزگلر

* بوقاو : کوموشدن یاسالئپ اوستونه آلتئن چاینلان بو بزک بویوندان آسئلپ، گوسوننگ اوستونده اوتوریار. بوقاو یکی بۆلكدن عبارت بولیار: "ساپ" و "گوره". بوقاو ساپی نئنگ بیر طارایی گوردن آیرئلپ، بویوندان گچیریلیار و بوقاوننگ اول بیر طاراپنا باغلانیار. بوقاوننگ گوروسی بیرناچه بۆلك کوموشلردن یاسالئپ، غانگراقلار بیلن بیر-بیرینه چاتلیار. بو بزک تورکمنلرینگ اینگ دکوراتیو و گورنوکلی شایلاری نئنگ بیرسی حاساپلانیار.

كأبیر بوقاولارنىڭ ۲۶ ساتتى متر اينى، ۲۱ ساتتى متر بويى بوليبار. اونى غوچ بويىنوزى شكل لردە ياساپ، اته كينده بالئىچاقلارا مىنگىزىش شلپە لىر ادیلیبار. بوقاودا چاپ-راز اوتوردىلان غاشلار بوليبار. يوموتلارنىڭ تىگىلىك بوقاولارنىدا اينچە-اوزىن ھەمدە دۇرت بورچلى بىزگ شايلا بوليبار. اونگا آسنىق ھەمدە اوونىچاق دومە لى شلپە لىر داقيارلار، كۆمۇشىنىڭ اوستونى بولسا آلتىن سوونى يادا الوان داشلار بىلن بىزارلر.

بوقاونىڭ آيرى كۆرۈشى دىشك-دىشك دۇرت بورچلى فورمادا بوليبار. يوموتلار شىلپە بىر بىزگ شايى " حازابا " آدندا ۵۰-۷۰ يىل موندان اوزال اولانىباردىلار. شو حىل شاي حاضىر اوزان سىرىك غابات كلىنىبار. بىز بو علمى ايش بىلن ماشغوللانپ يۇرن دۇورۇمىزدە دىنگە " غاراشىخ " اوباسىندا اونونىڭ ايكى سانى سنى كۆردۈك. اولارنىڭ بىرىسى ۷۰ ، اول بىرىسى بولسا ۸۲ يىل موندان اوزال ياسالدىنر.

بوقاونىڭ باشغا كۆرۈشى دۇرت بورچ ياسى بوليبار. اونونىڭ اوزىنلىغى ۲۴.۵ بويى ۲۲ ساتتى متر، آغرامى بولسا ۸.۷۶ كىلوگرمە بارىپ يتىبار. بو شايىنىڭ دپە سى بىتە وى،

غويىما-غازىلان ناغىشلار، اتكى بولسا آسنىقلار ھەمدە دومە لىر بىلن بىزار. بىزگ داشلار بوروملانان سىملر بىلن غاپلانپ، اونگا غاش اوتوردىلىبار. تىكە لىر مونگا " كۆنچوك " دىبارلر.

گول ياقا:

توركىمىلرنىڭ اينىڭ دكوراتىو بىزگلىرىدىن بىرىسى گول ياقادىر. بو بىزگ ھىر زاتدان اوزال اورش اسبائى بولان غالقانى يادلاتىبار. فىلاسوفىك غارايىشلار كورا گول ياقاننىڭ تىگىلىك لىكى عالم جاھانى، اورتاراسىنداقى غاش كۆنى، اونونىڭ داشىنداقى اوونىچىق غاشلار بولسا يىلدىزى آنكلاتىبار.

يوموتلاردا ياسالان اولى گول ياقاننىڭ ۲،۱۲ ساتتى متر غالىنلىغى بولويدىر. گول ياقانى كۆينە كىنىڭ ياقاسىنداقى " باغچىغا " داقيارلار. گول ياقالارنىڭ كآبىرىسى ال آياسى يالى صآپ، كآبىرلىرى توغۇلاق بوليبار. غاشلارى بولسا عقىق داشلاردان ياسالىبار. اونونىڭ دۇرلى كۆرۈشىلرى شولاردان عبارت:

" تۇرلى گول ياقا"، "غوشلى گول ياقا"، " اوسسىرئىلىان " آماللىق : بويون بىزگى حۆكمۇندە غازىما اصولىدا چاپ-راز

ناغشلانان ۹ غاشلى شای دىر. اونى كا غورساق بىزكى
اوپچىن ياقانگ باغجىغىنا داقيارلار.

غولاق حالقا

غادىمى دۇورلردە تورك حان-بىگلىرى نىنگ غولاغىندا حالقا
بولوپىدئىر. آلتىن اورداننىگ باشلىغى "بوركە حان" اسلام
دىنىنى قابول ادندە (۶۶-۱۲۵۶م) غولاغىندا آلمازدان (الماس دان)
غوپبا حالقاسى بولوپىدئىر. دادە غورقوت اپوسى نىنگ بىرناچە
بويلارنىدا (دستانلارنىدا) غولاغى آلتىن غوپبالى يىگىتلردن
آغزاليار، امير تىمىر (تىمور) (۱۴۰۵-۱۳۶۰م) مندآما حالقا داقتانان
اكن. بو بىزكى هم باشغا شايىلار كىمىن عاياللار غۇراپ بىزىنگ
مىلى كىنجى-حازنامىزا غاوشىرئىدئىرلار.

يوموت اوسسالارى نىنگ ياسايان غولاق حالقالارى اولى،
يىيرانگ، تىكە لردە ۳ بورچلى بوليار. غولاق حالقالار باسما
اصولنىدا ياسالنىپ، غاشلارى الوان داشلار هم دورلى ناغىشلار
بىلن بىزىنىپ، غولاغىنىگ يوشاغىنا داقتليار، اونونگ سىمىدىن
باغى بوليار. غولاق حالقا آغىر بولان ياغدايىندا غولاغا آغرام
سالماز يالى اونونگ باغىنا يوپ آيلاپ، غولاغىنىگ داشىندان

آيلايارلار.

غولاق حالقانىنگ دورلى ناغىشلارى شولاردان عبارت:

غۇچ بۇينوز، غوش چوتتى، يىلان كە. بولوپ، اونونگ دورلى
تومارچاقلى حالقا، آى گادىك (آيلى) حالقا، دۇكرۇملى حالقا،
سىملى حالقا، غوپبالى حالقا يالى گۇرنوشلرى بار.

بىلە زىك

بو بىزك شای غادىمى پاليوانلارنىگ غول باغىنى يادىنگا
ساليار. بىلە زىكى جوئىت داقتليارلار، اونونگ هر سىرنش
غاشىنا "غوشما" دىيارلر. اول ۲، ۵، ۷ غوشما بوليار. بىلە
زىكىنگ ايلجىكى ديشلمە بوليار. اونونگ اينىگ آغىرى
۹،۸۰ كىلوگراما بارىپ يتيار.

يوزوك

بارماقلار داقتليان بو شايىنگ دورلى گۇرنوشلرى بار. كۇموش
كوكىن اون يوزوك زىنجىرلار بىلن بىلە زىكە باغلانيار. نىكاح
يوزوك سول يىنگ "اوغول حاجات" بارماغىنا داقتليار.

دوْغا غآپ

بو بزرگ شایننگ کیدیپ یاتان غادنی تاریخی بار. گچمیشده اوروش اسبابی حوْکوْنده اولانلنپدئر. دوْغا غآپلارننگ ایچینده دوْزلی یازغتلار و سنرلی حاطلار یرلشدیریلیپ، گیزلین لیکده بیر یردن آیری یره آشنرلیآردی. اسلام دینی ننگ تاثیر آستندا بو بزرگه دوْغا غآپ آدی بریلیار، اونئی "گوز-دیل بلاسنندان" غوراماق اوْچین چآغالارا و یاش گلنلره داقیارلار.

قران غآپ، گوک موْنجوق، اونوق آینا، عقیق دآشلاری یآلی دوْغا دوْغا غآپلارننگ اساسی گورنوشلری شولاردان عبارت :

* تومار : اوْچ بورچ یاسالان تومار دوْزلی غآشلار بیلن بریلیار. تومارننگ اته گینده توْغولاق شلپه لری بولیار. اولارننگ کابیرلری نینگ ۲۲ سانتی متر اینی، ۱،۴۴۶ کیلو گرام آغرامی بولیار. اونئی آغرام هم موْچبرینه گوزا ۲ یا-دا ۴ بورچ یاسایارلار

* دپه بند : چآغا بوْروْگی نینگ تاختاخیاسی ننگ (دپه سینه داقنلیان دوْرت بورچلی، ایچی دوْغالی کیچی راک شای دئر.

* باز بند : چآغا هم ده یتگینجک لرینگ غولون داقنلیان

کوْموْشدن یاسالان یا-دا ناغشلی ماتادان دیکیلن دوْغا غآپلارا باز بند دییارلر. اول تورکمن ادبیاتندا جوْمارتلنغننگ سیمبولی حوْکوْنده بیلنپدیر.

* بوْیوندان داقنلیان دوْغا غآپلار : غادنی تورکی اپوسلاردا "بوْز غورت" اینگ غوتلی حیوان سآیلنپدئر، " غورت یوزی موْبارک" دیلیپدیر. بو حیوانننگ دیش هم-ده بیر آز توْینی "داغدان" ادیب چآغا بوْیوندان داقار اکنلر حاضیر کوْیلنچ اوْبا آخونلاری ننگ یازنپ بریان دوْغالارنی ۲ بورچلاپ، ماتادان غآپلاپ، چآغالارننگ بوْیونلارنا داقیارلار.

* چآغالارننگ چيله ساچنی سالنپ غوبولیان دوْغا غآپ.

* عایال لارننگ بوْیون داقیان غاینش اوستونه کوْموْش قاقنلان قران غآبی یا-دا پول غاپجنی.

چآغا اشیک لرینه

داقنلیان بزرگ شایلار

چآغالارننگ اشیکلرینه داقنلیان شایلارننگ سیمبولیکی مآنی سی بار. چآغا اشیکگی الدهه دوْقنیا، دوْزلی ناغشلی یوْیک ماتادان

بولاردى. چاغا چاپىندى نىنگ ايكي گرشى هم-ده آرقاسىنا دورلى بىزگ شايىلاردىر دوغا غاپلار داقتىلاردى، باشىنا بولسا كىشده لى تاخيا كىدىرىلدىلر. چاغا امىدكلاپ باشلاندا آياغىنا جانگلى دومه داقارلار، جانگىنگ سىسى انه لرى چاغالارنىندان حاباردار ادر. يوزاپ- يوزتوپ باشلانسونگ چاپىندى نىنگ آرقاسىنا شيله بىزگلر داقارلار

* اوُق-يآى : مرگن لىك سىمبولى.
* غىلىچ : كىچى فورمادا ياسالان غىلىچ. باتىرلىق سىمبولى.
* پالتاجىق : ايشىنگىلىك سىمبولى.
* كىركى جىك : سونغاتىنگ هم زاحىتىنگ سىمبولى.

بىله كى ال هونارلر

توركىمن عايال- غىزلارى نىنگ دوردىن ال هونارلرى شو اشاقداقى توپارلار بولوتىار :

* چىتمه : هالى، چووال، آسنىق توربا، حورجون...دان عبارت.

* قاقما : پالاس، آرتماق، دورى، اويونگ بىل يويى، غولانگ،

جول، دولاق... دان عبارت.

* باسما : كچه، اويونگ كچه لرى(دورلوق، اوزوك، سريپىك)، ياپىنجى... بو توپارا كىرىار. كچانىنگ اولولغىنى " امزىك" بىلن اولچه يارلر. كچا " سارى چىيان"، " بوئسانى"، " تاىم"، "گول آتما" يالى ناغىشلار ساليارلار.

* كىشده(تىكىن) : تاخيا(بوزوك)، چىرىپى، كورته، كوئىنىك، بالاق ناغىشلارى... بو توپارا كىرىار.

ايشمه-اورمه : غوشاق، چارنىق باغ، بوقجا باغ، اوچغور باغ، ساللانچاق باغ، غانجىغاباغ(اىتنىنگ اوزىنگه سىنى اىره باغلايان يوپ)، ساپان يوپ و شىم دن عبارت.

* آغاج يونما(يوتاجىلىق) : آغاج اويونگ تاىمى، اووغى، تويىنىكى، چاناق، چىچمه، سوساق، كرسىن، ايك، ايك باش، دوغما و باش داراق، اىك، چىلىك، دوره، گامى(دورلى گورنوشى)، آرابا، غامىش، جووآز، آزال، كوزوك، يابا، تامدىر-غىجاق... بو توپارا كىرىار.

* دمىر ايشلرى : اوراق، چالغى، كىركى، پالتا، كاتىن، آزال، غازان، تاغان، ماشه(آتشىگىر)، حىرلى تويىنگ، غىلىچ، غالقان، غاما، پىچاق، كىسىر، سىنى، غايچى، غىرقىلىق،

غۇيۇز، نال، مۇچىك، يالى ايشلر بو توپارا دگيشلى.

* غايىش ايشلر : اير، اويان، اطننگ يله ويجى، چكى، تله-
تينليك (كتاپ جلدلك)، ايچمك، تليك، چارئق، چوقاي... بو
توپارا گيريار.

شيله ده پالچىقدان ياساليان كويژه لر، دورلى غاپ-غآچلار،
مارداق، ال دگيرمن، سوقى داشلار، سونكدن ياساليان پىچاق
ساپى، شترمايى داراق... يالى ال هوئارلرني سانااماق بوليار.
بو يرده بيز توركمن حالقى ننگ آدنى عارشا كوترن هالى
سونغاتي حاقتندا كلام آغز دوروپ كچمكى ماخول كوردوڭ.

۱۹۴۷-نجى يىلدا آلتاي داغلارننگ پازيريق دپه سينده بوز
غاتلاغى ننگ آستىندان تاپلان هالى اديل بوگوئكى توركمن
هالى سى بيلن بير اصولدا بولوپ، اۇندا يرلشن ۴
سئراشدان عبارات بولان ۶ گول (جمى ۲۴ گول) نسيل باشئمز
اوغوزخانننگ ۶ اوغولوندان دوران ۲۴ آغتنغى ننگ نشانى
دئر. گول لرينگ ايچينده اوران اينچه ليك بيلن اوُق-يى
ناغئشى يرلشديريلپيدير. ميلى اوسومئز " اوغوزخان"
اثرينده خان اوغول لارى ننگ آغزى بير ياشاماغى اوچين
اولارى "بوز اوق" و " اوچ اوق" توپارلارنا بولوپ، اولارننگ

يارئسنا اوُق، غالانلار بولسا ياي بريار (اوُق ياي سئز، ياي
هم اوُق سئز بولماز ديين يالى). پازيريق هالى سئندا بولاردان
باشغا، غاناتلى بوزى هم ناغئش اديليپيدير. اهلى توركى
مىلتلرده شول ساندان توركمنلرده غورت اوران غوتلى و
موقادس حايوان سايلىئيدئر. رواياتلار گورا اركنه غون
جنگلينده آزاشان اوغوز اوولادئنا بير "بوز غورت" يول
گوركيپ، اولارى ساغ-آمان يورده آشران اكن. هنيز بوگونه
چنلى بيزينگ آرامئزدا " غورت يوزى موبارك دير"، "غورت
گلدى، غوت گلدى"، بيرى سينيگ اركك چاغاسى بولسا "
غورت توتدئنگ مى، غوتلى بولسون " دييليار. اوغوزلار
غوشلارى هم غوتلى حايوانلار سايلىئيدئرلار. اوغوزنامادا
ايدئلىشى يالى، اوغوز خان هر اوولادئنا بير او غوش
برنميش. اول غوشلار بوزگوئ، لاچئن، شونقار، غارئچغاي،
اوتليكى، غرغى غوشلار اكن.

پازيريق هالى سئندا ۲۴ سانى اوكوئ هم ناغئش اديليپيدير.
تاريخچلارننگ آيتماقلارنا گورا، اوغوز آدى اوكوئ سوزوندىن
آلان اكن. اوغوزناما اثرينده ايلكى ۲ سانى اوكوئينگ صوراتى
چكيليپ، سونك تكست يازئلىپ باشلانيار. سونك، سونكلار

بیزینگ آرامئزدا دوقلان ھالی لاردا ھم اوکوژونگ صورتی ناغش ادیلیاردی.

آدی آغزالان ناغشلاردان باشغا پازیریق ھالی سنندا آت و چاپنق سوارلار ھم ناغش ادیلیپدیر. عالملارننگ بلمک لرینه کوزک آت، ایر، جول، آت غویروقلاری ننگ دانکنلشی ادیل حاضیرکی تورکمنلرینگ آت بسلیمک لرینه منگزش. ادیل پازیریق ھالی ننگ تاپنلان یریندن جسدی ساغ غالار یالی مومیا اصولی بیلن جایلانان بیر آت ھم تاپئلئپدئر. بویی ۲ متر، اینی بولسا ۸۰ سانتی متر عبارات بولان پازیریق ھالی سی سانکت پطربورکینگ ارمیتاژ موزه سینده ساقلانیار. بو ھالی دا بیر میلیون یکی یوز الی مونگدا (۱،۲۵۰،۰۰۰) دووین چیتیلیپدیر. بو ھالی تورکی حالقلارننگ میلی بایداغی و سیمبولی حوكمونده تورکی دوولترینگ بیرسینه آشرلار دیین اومیدیمز بار.

۲۰-نجی عاصرننگ باشلارنندا اورس گنرال لاری کوپ موقداردا آتیک ال ھونارلر، غنمات باھالی ھالی دئر چووال لارمنزی اورسیده آلپ کیتدیلر. بو غاباحاتلی ایشینگ باشندا گنرال بوکلیوبوف دوربار. شیلہ ده ۱۹۱۷-نجی یئلدا

تورکمنیستانا غوشون سورن انگلیس آفیتسری گنرال مالسون بیر توپار آتیک ھالی لاری آلپ کیتیار. ماری ننگ حانی " گول جمال حاننگ" انگلیس آفیتسری کلنل رانچزه ساوغات یرن یوپک ھالی سی بوگون بریتان موزای ننگ بزگی بولوب دوربار.

ھالی ننگ یوئینی نارننگ غابنغی، آغاجننگ کولی (آزدار)، ساری- بوغا، روناس، نیل یالی طبیعی مادالارا بویایارلار، اونی یردن غورامادا دووقاپ، "دووا" و " یارا" یالی دووینلر یلن چیتیارلر. ھالی ننگ غراسنا "عالم"، " اولی غنرا"، " کیچی غنرا"، و "توپراق" دییارلر. ھالی دا غوچ بویونوزی، غوو-غاز، آت، ایت، طبیغاتدقی دورلی اوتلار لاله، چیکدم... آی-گون، یئلدنز، شیلہ ھم غولپاق، آشنق غاپ، اووق- گوزی، ساری چیمان، دورلی او غوشلار، جوئجه بورون، یوزک، عالم، آلاجا، داراق، دئرنق یالی ناغشلار ادیلیار. کوپ پیدالانلیان گول لرینگ آدلاری شولاردان عبارات: ماری گول، دئرنق گول، غاپسا گول، تکه گول، توینوک گول، تاپچ حوروز، غوش گول، اووغان گول، آق گول.

تورکمن گلین-غئیزلاری اوزال لار ھالسنی یآتدان

دوقاياردنلار، تجربيه لى بير ياشوللى عيال سالننجاك كولونك فورمىنى چاگا يادا غومونك اوستونه چنزاردى، شيلهده چيتيلجك يوپلرينك رنگكلىرىنى دوقاپ اوتورانلار غاتى سس بيلن آيدار اكن. حاضير هالى ننگك كول لرىنى كارتا چكىپ دوقايارلار. هالىنى يووردنلرېنده شو سوزلرى آيتيارلار :

پاه پاه آلاچق حاللا شيندا غالماچق
گولكلنگره ايچ اغنر
غنزل لارا گوز اغنر

داراق قاقانلارندا شو سوزلرى آيتيارلار :

چالنگك، چالنگك اي غنيزلار اوز اويميزنگ ساغلغنا،
اوز اويميزنگ ايچينده اوز دادمينگ ساغلغنا،
اوز دادمينگ باش اوغلى، اق بالئقلى آش اوغلى.

چال چال چال

ياش ييگيتلر دوقما دوقاپ اوتوران غنيزلارنگ ياننا
بارانلارندا، غنيزلار اولارنگك غولونا يوپ داقيارلار، اولار هم

غنيزلارا بير زات ساوغات ادملى بوليارلار.

اگر دوقالئپ اوتوران هالى ننگك ارىش كوپ كزك غنرئلسا،
گوزدن اغنيزدان غورار يالى، غوراماننگك اونك طاراپنا آلاجا
يوپ اوراپ، اونگا دوز بيلن كومور دانگيارلار.

موتيف لار

توركمن حالقى ننگك برك شايلارنىداقى ناغشلارنگك اوران
غادىنى دغنى تيزلق بيلن انگسا بوليار. بيز بو موتيف
لارى هالى، پالاس، آچاچ يونما حاتتا چاغلارنگك غولپاق
غويشندا گوروپ بيلياريس. موتيف لار ايركى جادنگويلىك
دوشونجه لردن، اپيك(افسانه اى) حايوانلاردان انلهم آليار. اولار
حاقددا گورونكك اتمك انگسات دال.

طبيغاتنگك چنشرئلملى سئرلارى استيليزه ياغنى سادالاشان
فورمادا بو موتيف لار گورنوشونده هالى ناغشلارنا سينگىپ
اولارنگك حاقئقى ماناسى و فورماسى اويتكاپدير. واغتننگ
كچمكى و اساسان اسلام دىنى ننگك تاثيرى كوپ بولانى
اوچين بو موتيف لار دورابارا حاص دكشيپ، كاواغنتلار

باشغاچا بولوپ دئر. انسلام تاغلتيماتنا گورأ انساننگ يادا
حايواننگ شكلىنى هالا ناغش اتمك غاداغان سايلىپدئر،
شونگا گورأ اپيك حايوانلارنگ شكل لرى استيليزه فورمادا
ناغشلارا كچيىپدئر.

توركن ال هونارلرينده اولانليان موتيف لارنگ كابيرلرى
نينگ مانى لارى شيله راك :

* غوچ بونوزى : مالدارچىلىق دورونده غوچونگ اولى
تائيرى بولويدئر، اول يولباشچىلىق، گوچ- غودرات، نىيل
آرتدئرماعنگ سيمبولى بولويدئر. چاغلارا آد داقلاندا "غوچ-
مئرات"، "غوچ كلى"، "غوچاق"، "غوچغار" يالى
آدلاردان پيدالانماغى بو حايواننگ توركن دورموشنىدا بار
بولان تائيرىنى گوركزىار. شيلهده چاغلارنگ غولپاق
غويشنىدا، هالى و كچه ناغشلارنىدا، اويونگ ديرك لرينده،
مازار دآشلارنىدا غوچ بونوزنى گورسه بوليار. ارلك چاغلار
سونت لىن ماحالى " توف، تولمه غوچ بولدى" ديليار.

* غوش : سيمبولىكى مانى دا غوش بوتين آدامزآدننگ
آراسنىدا اوچوپ، عالم-جاهانى سير اديار. كا غوشلار
توتومىستىك تآيدان اهميتلى بولويدئر. "هود-هود" غوش

سليمان پيغامبر طاراپىندان "بلقىس" پريزآدا ساوچى بولويدئر.
ايشىنى اونكات بيتيرنى اوچين باشنا تاچ غويلويدئر. توركن
خالق ارته كيلرينده غوشلار اوزلرى نينگ اينگ عزيز گورىان
غاناتلارنىدان آدامزآدا يلىك ساوغات بريپ، آغئر ياغدايلاردا
انسانلارا يآردام ادبيديرلر. كا هالى لارنگ غنراسنىدا
غاناتلارنى يايىپ دوران بورگوتلرى يادا اوچوپ باريان غوو
غوشلارى گورسه بوليار.

* نآر : ادبيياتدا جنت ميواسى حاسآپلان بو ميواننگ
موتيفىنى دومه دير جانگلاردا گورسه بوليار.

* چيگدم : آلتى يادا سكىز ياپراق فورمادا ياساليان بو
موتيف آسئق لاردا گورسه بوليار.

* گول-ياپراق : آبستره گورنوشده اولانليار.

* بالئجاقلار : شلپه حوكمونده آسئق لارنگ اته كينده
حايئرلانليار.

* يىلدنز، آى، گون : ياغتنلىق سيمبول لارى.

* يوزك : سويكى همده دويغى سيمبولى.

* آداملىق : اپوسلاردا آدامزادى بلند مرتبا پتيرمك نشانى
حوكمونده اولانلىپدئر.

* اوقۇ - ياي : مرگن ليك، اوچلئق دۇورينگ سيمبولى.

* غئلئچ : سۇوش و ادرمنليگينگ سيمبولى .

* پالتا، كركى : ايشنگنگيرليك هم ده سونغاتننگ سيمبولى.

* ژئومتريك ناغئشلار : استيليزه بولان موتيف لار.

* دوزلى حايوانلار شۇل ساندان اط، دوپه، ايت، غۇچ...

زرگارلر و اولارننگ اولانيان تكنيك لرى

تورگمن صاحرادا حايسى طايپانننگ آراسندا زرگارلرينگ گويدىكى حاقندا آنتق بيلگى يوق. مالم بولشونا گورا بو اوسسالار بيرناچه ايشى بيله ليكده آلئپ بارانئشلار، ايشلر بللى بير اوغورا گونوكديريلماندير، دمير اوسساسى كوموش، غئلئچ، غاما، نال، توپننگ، چاقماق... ياساپدئر. كا حالاتلاردا اولار طبيب چيليك هم ادپيديرلر.

تورگمن صاحرائننگ تانالان بللى زرگارلرى:

۱. آرازغئلئچ اوسسا - اوچچالى اوئاسئندان(بلى گورشجنگ

تورگمن آفيتسرى سرهنگ صاپار حاتئيبى نينگ داده سى)

۲. غولام آق(حانى) - كومت غابوس شاهريندن.

۳. مينگلى و دوغانى غارا تكه - كومت شاهريندن.

۴. شيخ منرات كمى(تاچ موخاممت) - كومت شاهريندن.

۵. اوسسا ناظار كمى اوز اوغلى بيلن.

۶. موللا حايدار - غارادپه شيخ اوئاسئندان(گوكلنگلردن).

۷. موللا تاغاندوردى

۸. دادجان زبرجد - كومت شاهريندن.

۹. آخمت حان.

۱۰. آشرمامت - گوللى داغلى.

۱۱. اوراز موخاممت اوسسا - جرگلانننگ يوقارقى يكه سۇويت

اوئاسئندان. نوخور اوئاسى.

اوسسالارنىڭ ھايئىرلانىيان آبزال لارى:

كۆرۈك	غايىچى	توتغىچ	ايگە
غالىپ	آتاغنز	چكىچ	سىم بوريان و
كسىليان آبزال		اوستونده	دمير پنجىليان
اولى- دمير (سندان).			

اوسسالارنىڭ ھايئىرلانىيان تىكنىك لىرى:

۱. غويىما : ايلكى كۆمۈشى ارە دىپ غالىبا غويوليار، سونگ چكىچ بىلن اونى ايسلندىك فورما چنقاريارلار.
۲. غازنىما : كىچىراك چاپغىچ بىلن دورلى فورملارى كۆمۈشونگ اوستونە غازيارلار.
۳. كىسە : آتاغنز بىلن كۆمۈش يا_دا سىملرى كىسىپ غاپ ياسايارلار.
۴. يوزلىجە باسماق : ال آياسى يالى اينچە جىك كۆمۈشى غالىبىننگ اوستونە يوزلىجە باسيارلار، سونگ اونى اولى دميرىننگ اوستونده غويوپ پىرس اديارلر. ناغشلانان اينچە

كۆمۈشى ياسالجاق شايىنگ اوستونە سىپلە يارلر.

۵. سىم بورما : شايارنىڭ داشنا بزگ اوچىن ھايئىرلانىيار.
 ۶. نىلە : غازنلان غالىبى كۆمۈشونگ اوستونە اوتورتىارلار.
- اوسسالار دومە ياسانلارنىدا، كۆرۈگىننگ غنزغىن ھوواسى اونى اريتىز يالى، ياسالجاق دومانىنگ بىر طاراپىنى آچىپ غويىيارلار. اوسسالار كۆپلىچ " اسكندرى " مدل دن پىدالانىارلار.

نامە اوچىن كۆمۈش ؟

توركىن كلىن_غنىزلارنىڭ بزگ شايلىرى عوممان كۆمۈشدىن ياساليار. مونونگ دوپ سبأى اوسسالارنىڭ كۆمۈشىننگ اوستونە ايسلان شكلى غازىپ يا_دا قاقىپ بىلىگى، شىلە_ده كۆمۈشىننگ اوستونده غازنلان ناغشلاىنىڭ كۆپ يىللاپ دوام اتمىگى و اساسان كۆمۈشىننگ آرزان بولماغى دىر.

آيرى طاراپدان انسلام دىنى نىننگ تاغلىماتى اساسندا بزگ شايلىرىنىڭ آلتىندان بولماغى اونچاقلى دوغرى بىلىنمە يار. شونگا كۆرأ توركىنلر بزگ اوچىن كۆمۈش ھەدە عقىق يالى

كۆمۈش يادا آلتىن ؟

حاضر توركىن گلېن-غېزلارنىڭ بىزگىلىرى آلتىندان، مونونگ سېبېنى شىلە دۆشۈنمك بۇلار :

۱. اقتصادىيە تىنگ مالدارچىلىق سىستېمادان اكرانچىلىغا اويتكىمى اساسندا كۆپ سانلى بالدەر كۆيچ بو اوغورا كۆنوكديريلىار، شول سېب بىلن زرگارچىلىك يالى ايشلر دورا-بارا آزالىپ باشلايار.

۲. شاهرلرېنگ اوسمكى، هالى يالى صونغاتنىڭ حارنت مالا دۇنكى بىلن كۆمۈش شايلا كۆندە لىك ضرور بولان سۇودا مالدان چتلىشيار.

۳. اۇبالارا شاهر مېدىتېنىڭ كلىمكى اشىك دىر بىزگ شايلاردا اويتكىمە لره آلتىپ كلىار.

۴. كۆپ ماشغالارلار ايش آلداسى بىلن شاهرلره كۆچۈپ كىتيارلر و دورا-بارا اوز مىلى داپ-دسسورلارنىندان داشلاشيارلار.

۵. يۆپك و كۆمۈش يالى ماتريال لارنىڭ آز اوندىرلىمكى

دآشلردان پىدالانپىدئىلار، كۆمۈشىنگ اوستۇنە بولسا غويىما اصولدا يوقاجىق آلتىن چايىارلار. اركك موسولمانلارنىڭ يۆپك دۇن هم آلتىن يۆزۈك بىلن متجىدە بارىپ نماز قىلماغى دۇغرى سايىلمايار، شونكا كۇرا توركىمىلر كۆپلىچ "غارما دۇن" بىلن متجىدە بارىارلار.

كۆمۈش بىزگ شايلاز اهلى حالقنىڭ ال پىترىندە بولۇپ، اۇبا هم شاهر يرلىرىندە كۆمۈش بىزگىلىرىنە و اوسسالارا حورمات غويوليار. حاضر بىزگىلر كۆمۈشدىن آلتىن اۋورىلن هم بولسا كۆمۈش بىزگىلىرىنگ اينچە صونغات حۆكمۇندە اوز غنماتىنى ساقلاپ كلىار.

كۆمۈشىنگ اگرامى مئقال بىلن (هر مئقال ۴،۶ كىلو گرم). آراسالغىنى(خالص) بولسا"عيار" بىلن اولچىيار. كۆمۈش دن آيرى، دوزلى عقىق لار و رنگلى دآشلردان غاش اوچىن پىدالانىارلار، عقىق دآشنى غاپ كىدىريارلر. الوان دآشلارى يومورتغا و تگە لك فورمدا كسىارلر. بو دآشلر كۆپلىچ ايتالىادان كىتيرىلياردى. زرگارلر غنمات باهالى "ملمقە" ادلى حامىردان هم بىزگ اوچىن پىدالانىارلار.

نتیجە

عاصرلار بویسی میلی بایلغىنغىنغىز و غووانجىنغىز بولان كوموش بىزك شايلا غىنانساغام يوقاردا آغزالان سىپلره كوزا يىتىپ بارىبار. بو مىلى صونغاتى كوز كورجى يالى غوراپ، اونى اوسدورملى. بىزك شايلا رواچلانپ، زرگارچىلىك صونغاتى- نىنگ اوسمكى ايله كونه هر طاراپلاين باهيتلى بولار و بىزدن سونكى نىل لرینگده باشى ديك اوز اتا-بابالارى- نىنگ مىراث غالدىران مىلى مدىنىتىنه بويسانارلار. شول سىپ بىلن بو اوغوردا ادىلمى آادالار شيله راک بولسا اونگات بولار دىيىپ دوشونبارىن :

۱. بايرامچىنلقلار دىر تويلارا مىلى اشىك لر بىلن غاتناشلسا، دورا-بارا بو صونغاتنىنگ اوسمگىنه آلپ بارار.

ضرارلى اولاردان ياسالان زاتلار غاتى غىمات باها ساتتيلار.
۶. دوزلى ايشداكى اداملار ايش آاداسى همده راحتلىغا اويوپ، بازارداقى تاييار بىزكلردن ساتتىن آيلارلار.
۷. آلتىن ادىنمك همده كرك بولان واغتى اونى ساتتىپ پولا اويورمك كوموشدن انگسات هم پىدالى بولبار. آلتىن دونيا مويچرىنده باها تايبار.
۸. آلتىننگ اوودانلىغى اداملارى اوزونه بنده اديبار.
۹. داشارى يورتلى سويدىكارلرىنگ كوپ موقداردا آتتىك شايلارىنى آلپ كىدىنلرى اوچىن، بو بىزكلر حالقنىنگ ال يىرىدىن اوزاقدا غالدى.
۱۰. باشنىزا موسلط بولان ازيچى حاكىمىتلر مىلى داپ-دسسورلارنى ماسغارالاپ، اونونگ اوسمىگىنى غاداغان اتدىلر. شيله لىك بىلن تازه اونوپ بارىان نىل لر اتا-بابا مىراثلارنى اوزىناگه مومكىن چىلىك تاپمان كىلارلر.

۲. دوئیانیڭ مشهور موزه لری نینگ چاپ ادیان " تورکمن بزرگ شایلار" فتو آلبوملارتنی ییغناپ، ییتیپ گیدن غادئمی شایلاری غایتادان یاسامالی. بو اوغوردا حاضیرکی زامان اوسسالرنڭ تجربیه لریندن پیدالانمالی.

۳. تورکمن صأحرانینگ اولی شأهرینده "میلی هوئار" موزه سینی دؤردیپ، ییتمان غألان بزرگ شایلاری شؤل یرده ساقلامالی.

۴. اوسسات زرکارلری غولداپ، اولارا گرك بولیان ماتریال لاری ال ییتیرنده بولار یالی مومکین چیلیک دؤرتملی.

۵. توی ادجک غئیزلار پارس سؤدیگارلردن آلتنن آلاغنڭ یرینه، اوز میلی بزرکلریندن پیدالانسالار، اوندا هم اوز پولومنز اوزومیزه سینگر، هم ده میلی صونغاتتمنز اوسیر.

سونگی